

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สตรีนั้นมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ แต่เรื่องราวเกี่ยวกับสตรีนั้นมีผู้บันทึกไว้น้อยมาก หรือบันทึกก็จะมองสตรีในแง่ที่มีฐานะทางสังคมน้อยกว่าผู้ชาย ดังปรากฏในคำพังเพยที่กล่าวถึงคือ "ชายเป็นข้างเท่าหน้า หญิงเป็นข้างเท่าหลัง"¹ หรือบางครั้งก็มักมีคำกล่าวเปรียบเทียบกับที่รุนแรงมาก เช่น "ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน"² ทั้งนี้เพราะว่าในทางสังคมยังเห็นว่าสตรีควรมีหน้าที่เฉพาะบ้าน เช่น ดูแลบ้านเรือน ปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูบุตรธิดา ส่วนหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นของผู้ชาย ทำให้สตรีไม่มีสิทธิ์มีเสียงและถูกมองข้ามความสำคัญไป³

ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อสถานภาพและบทบาทของสมาชิกในสังคมทำให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย

¹ เสฐียร โกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน (พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2510), หน้า 105.

² เรื่องเดียวกัน.

³ บุญเคิม ไพเราะ, "สถานภาพและบทบาททางสังคมของสตรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 1 - 2.

โดยเฉพาะสถานภาพและบทบาทของสตรีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้สตรีมีบทบาทมากขึ้นทั้งทางบ้านสังคม เศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมในค่านิยมการปกครอง สิ่งหนึ่งที่ทำให้สตรีสามารถเปลี่ยนแปลงบทบาทได้อย่างรวดเร็วคือการที่สตรีมีโอกาสได้รับการศึกษานั้นเอง⁴ และถ้าหากจะดูการศึกษาของสตรีในแต่ละช่วงสมัยก็จะมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ การศึกษาของสตรีในสมัยสุโขทัยเป็นแบบการเรียนเขียนอ่านกับครูเป็นรายตัว ผู้สนใจที่จะเรียนและมีโอกาสเรียนมักจะเป็นสตรีที่มีฐานะทางสังคมดี เช่นพวกธิดาของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นสูงเท่านั้น เช่นนางนพมาศที่เป็นสนมเอกของพระมหาธรรมราชาธิราช เรียนในค่านรขยกรอง วาครูป ตลอดจนมีความรู้จนสามารถพูดเป็นกลบท กลกลอนเจือด้วยสุภาษิตทุกวัน โดยได้รับการศึกษาจากที่เลี้ยงที่สอนให้ นอกจากนี้แล้วมีคดียังให้เรียนอักษรไทยสันสกฤต พุทธวจนะ คัมภีร์ไตรเพท ไทโรศาสตร์และเรียนวิชาการบ้าน การเวียน เช่น เข็ม ปัก ร้อยดอกไม้ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่สตรีจะต้องรู้⁵ ลักษณะการศึกษาของสตรีในสมัยสุโขทัยจะคล้ายกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นสตรีชั้นสูงจะมีโอกาสได้รับการศึกษาธรรมทั้งวิชาการและวิชาค่านอื่น ๆ มากกว่าสตรีสามัญ ส่วนสิ่งที่สตรีสามัญจะต้องเรียนรู้อีกคือในค่านการบ้านการเวียน การประกอบอาหาร ตลอดจนการรู้จักปรนนิบัติ เอาใจผู้ใหญ่ หรือสามี และให้รู้จักสงวนเส่งข่มด้อมตัว ไม่แสดงความคิดเห็น⁶ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) ช่วงสมัยนี้พระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่ให้การอบรมศึกษาที่แก่สตรี โดยที่สตรีชั้นสูงจะได้รับการศึกษาในราชสำนัก สตรีพนักงานราชวัง ตลอดจนพระสนมกำนัลจะได้รับการศึกษาอบรมจากบ้านขุนนางผู้ใหญ่ วัง

⁴ภัทรา ไชยรักษ์, "การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์" ตะวัน (พฤศจิกายน 2526-มกราคม 2527): 24-25.

⁵นพมาศ, คำรับหน้าศรีจุฬาลักษณ์ (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2513), หน้า 34-35.

⁶ทองเพชร สุรรัตนวิบูล, บทบาทของสตรีค่านสังคมและเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ สาขาสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 23 เรื่อง "สังคมไทย อดีตถึงปัจจุบัน" ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4-7 กุมภาพันธ์ 2525, หน้า 106-107.

เจ้านายต่าง ๆ และในราชสำนัก ส่วนสตรีชาวบ้านไม่ค่อยได้รับการศึกษาเอาเรียนหนังสือเท่าเทียมกับเจ้านาย เพราะจะได้รับการศึกษาแต่เพียงภายในครอบครัวโดยมารดาหรือญาติผู้ใหญ่เป็นผู้อบรมและการศึกษา⁷

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสนใจในค่านหนังสือของสตรีเริ่มมีมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในปลายรัชกาลนี้ได้มีมิชชันนารีชาวตะวันตก โดยเฉพาะที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ได้เข้ามาเผยแพรศาสนาและจากการเผยแพรศาสนาที่ได้นำวิทยาการของตะวันตกมาเผยแพร่ด้วย เช่นในด้านการรักษาพยาบาลในด้านการพิมพ์ โดยนำเครื่องพิมพ์ดีดเข้ามาซึ่งต่อมาเป็นประโยชน์ของวงการศึกษาเป็นอย่างมาก⁸ นอกจากนี้แล้วผลอีกค่านหนึ่งของการเข้ามาของชาวตะวันตกก็คือพระองค์ทรงจ้างมิชชันนารีชาวอเมริกันและสตรีต่างประเทศอื่น ๆ เช่น นางบร็คเคย์ นางแมททูน และนางแอนนา มาสอนภาษาอังกฤษแก่พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบรมมหาราชวัง⁹ นับว่าเป็นครั้งแรกที่สตรีในพระบรมมหาราชวังได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ และเมื่อชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อกับไทยนอกจากจะมีส่วนทำให้การศึกษาของสตรีในวังเจริญขึ้นแล้วยังมีส่วนช่วยให้การศึกษาของสตรีสามัญชนนอกวังเริ่มไหวตัวค้ำเพราะว่าชาวตะวันตกที่เข้ามาส่วนมากจะเป็นพวกมิชชันนารีวัตถุประสงค์ก็คือเพื่อเผยแพรศาสนา แต่วิถีการต่าง ๆ ที่จะให้ประชาชนสนใจนั้นจะใช้วิธีดึงดูดต่าง ๆ เช่น การรักษาโรค การให้การศึกษาวิชาการใหม่ ๆ ต่าง ๆ โดยในระยะเริ่มแรกถึงกับจ้างคนให้มาเรียนก็มีซึ่งมิชชันนารีเหล่านี้ก็มีใ้ทอดยจนสามารถส่งเสริมการศึกษาของสตรีไทยได้

⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁸ สุพรรณิ กาญจนันท์, "บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507), หน้า 25-26.

⁹ มาร์กาเรท แลนคอน (แต่ง) กัญญา แก้วไทย (แปล), แอนนาที่พระเจ้ากรุงสยาม (กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2523), หน้า 134.

ควย¹⁰ เท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้คือ

พ.ศ. 2392 มิชชันนารีศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกของฝรั่งเศส ตั้ง
โรงเรียนขึ้นที่กรุงเทพฯ และจันทบุรี รับนักเรียนชายและหญิงสอนให้อ่าน เขียน และ
ร้องเพลงและสอนเลข ตลอดจนคริสตธรรมควย¹¹

พ.ศ. 2395 หลวกเพรสไบทีเรียนตั้งโรงเรียนแห่งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์
ที่หมู่บ้านมอญใกล้วัดแจ้ง โดยครั้งแรกจัดการเรียนการสอนควยภาษาจีน แต่ต่อมาโรงเรียน
นี้ย้ายไปตั้งที่สำเหร่ในปี พ.ศ. 2403 สำหรับวิชาที่สอนในครั้งนั้นมี ปรัชญา เลข ภูมิศาสตร์
เรียงความ และคาราศาสตร์¹²

พ.ศ. 2408 นางแมค ฟาร์แลนด์ ตั้งโรงเรียนเพื่อสอนการฝีมือแก่สตรีและ
เด็กชั้นที่จังหวัดเพชรบุรี¹³

พ.ศ. 2410 นางแมคจิรวารี โคตั้งโรงเรียนขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และได้
เปิดรับนักเรียนหญิงขึ้น ซึ่งในขณะนั้นทั้งจังหวัดเชียงใหม่มีผู้หญิงอ่านหนังสือออกเพียง 2
คนเท่านั้น¹⁴

¹⁰ เสถียร ศุกโฮภณ, ประวัติโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย (พระนคร:
สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 25.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² เรื่องเดียวกัน.

¹³ Mac Farlan, Historical Sketch of Protestant Mission
in Siam อ้างใน สุทรณี กาญจนมิตร, บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่
รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 125-127.

¹⁴ สมาศกรีนแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์, สตรีไทย (จัดพิมพ์เนื่องในปีสตรี
ระหว่างประเทศ, มพท., 2518), หน้า 21.

อย่างไรก็ตาม การศึกษาของสตรีในสมัยนี้ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากบิดามารดา หรือผู้ปกครอง เพราะต้องการให้สตรีอยู่กับบ้านเท่านั้น โดยให้ทำงานกระจุกกระจิก เช่น ไกวเปล ชูงข้าว เป่านาน ช่วยทำนา ทำไร่ มากกว่าที่จะเรียนหนังสือ ในขณะที่หญิงสาวหวังได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี และเมื่อมิชชันนารีตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยก็ได้ จัดตั้งโรงเรียนขึ้นและจัดสอนให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีมิชชันนารีเข้าไปเผยแพร่ ศาสนา ซึ่งผลสะท้อนอย่างหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ การศึกษาของสตรีไทยเริ่มกว้างขวางขึ้นกว่า เคนนั้นเอง

การศึกษาของสตรีไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาของสตรีไทยแบ่งเป็น แบบใหญ่ ๆ ได้ 2 แบบ คือ¹⁵

1) การศึกษาแบบโบราณ คือการศึกษาที่ไรกันมาแต่โบราณจนกระทั่งถึงต้น รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาแบบนี้ถือเอาพระบรมมหาราชวัง เป็นสถานที่ให้ความรู้ที่แก่สตรีในด้านการอบรมมารยาท วิชาการเล่นต่าง ๆ และจัดให้ เรียนหนังสือ เช่น ทรงโปรดให้จัดการศึกษาแก่พระเจ้าลูกเธอ (พระองค์เจ้าหญิง) ซึ่งที่ ดิศทรงมูมช่างประมุขนิมานไชยศรีท่านตะวันตกโดยให้ครูโรงเรียนพระยาศรีสุนทรมาสอน เป็นเวลา สำหรับชาวบ้านธรรมดายังคงไม่นิยมการให้การศึกษาวิชาหนังสือโดยมารดาจะ เป็นผู้ควบคุมการศึกษาอย่างใกล้ชิด แต่จะชมรมในด้านการเรียนและการอาชีพเท่านั้น

2) การศึกษาแบบใหม่ คือการให้การศึกษาแก่เด็กในโรงเรียนดังเช่น ปัจจุบันนี้ ทรงปรับปรุงการศึกษาสำหรับประชาชนทั้งสตรีและชาย ทั้งจัดสถานที่อบรมตามแบบ สากลนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลหลายประการคือ

2.1) พระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากชาวต่างประเทศ และได้ติดต่อกับชาวต่างประเทศเสมอจึงทรงมีพระราชดำริที่ก้าวหน้าโดย เฉพาะในด้านการศึกษาของ

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21-23.

ประชาชนทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนและตั้งกรมศึกษาธิการ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นกระทรวงศึกษาธิการขึ้น เพื่อให้จัดการศึกษาของชาติแก่คนโดยทั่วไปทั้งพระราชโอรสขุนนางและสามัญชน¹⁶

2.2) จากการเสด็จประพาสต่างประเทศ ทำให้พระองค์ทรงเห็นความเจริญและตัวอย่างการศึกษาที่ดีของประเทศต่าง ๆ จึงโปรดให้นำมาใช้กับเมืองไทยบ้าง เพื่อการศึกษาของชาติจะไค่คี่ขึ้น¹⁷

2.3) ทรงเห็นตัวอย่างการศึกษาหรือผลิของระบบโรงเรียนที่มีขรณนารวีศาสนาครีศกัจกัขึ้นในประเทศไทย ค้วยเพุนี้เองทำให้พระองค์ตระหนักถึงควมสำคัญของการศึกษาของสตรและทรงจกัใหม่ขึ้นอย่างแพร่หลาย โรงเรียนที่มีขรณนารวีจกัตั้งขึ้นนี้ไค่เป็นแบบอย่างของโรงเรียนรัฐบาลและนักเรียนของโรงเรียนมิชชันนารีก็ไค่รับหน้าทีเป็นครูของโรงเรียนรัฐบาลในสมัยนั้น และในสมัยต่อ ๆ มาค้วย โรงเรียนที่มีขรณนารวีจกัตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีคังนี้¹⁸

พ.ศ. 2413 นางคาริงตัน เปิดโรงเรียนอุตสาหกรรมสำหรับเด็กขึ้นที่กรุงเทพฯ ก่อนมา นางเฮเวียต เอ็ม เฮาส์ - รั้งงานช่วงนี้ไปทำเมื่อนางเฮาส์ กลับไปอเมริกา นางเคท และ นางเอสเตอร์ ดูแลงานแทน

ขณะที่ Mrs. House ไปอเมริกา ไค่ขอร้องให้ชาวอเมริกันช่วยเหลือคนไทยเพื่อที่จะจกัสร้างโรงเรียนขึ้น ซึ่งสมาคมแห่งหนึ่งของอเมริกาสนใจงานของ นางเฮาส์ เรียไรไค่เงิน 4,440 เหรียญ ไค่นำมาจกัสร้างโรงเรียนประจำสำหรับหญิงในกรุงเทพฯ โดยมี นางแอนเคอร์สัน⁷ รั้งอาสาช่วยงานให้โรงเรียนสตรี

¹⁶ จูฬิชัย มูลศิลป์, "นโยบายการจัดการศึกษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (ปริญญาบัตรการศึกษาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2512), หน้า 177-178.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸ สุพรรณณี กาญจนันธุริ, "บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์", หน้า 125-127.

ที่สร้างขึ้นใหม่ด้วย

พ.ศ.2416 นางเฮาส์ กัมมาไทยและได้เปิดโรงเรียนขึ้นที่วังหลัง ริมฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้ปากคลองบางกอกน้อย โดยเรียกว่า "โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง" หรือบางทีก็เรียกว่า "Harriet M. House's School" และต่อมาใน พ.ศ.2418 นางโคล ได้เข้ารับหน้าที่จัดการโรงเรียนต่อมา

นอกจากนี้แล้วโรงเรียนอื่น ๆ ที่มีชั้นนารีจัดขึ้นอีก เช่น โรงเรียนสตรีที่ไค้จัดตั้งขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2418 โดยคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส¹⁹

พ.ศ.2423 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนขึ้นสำหรับสตรีและเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ จึงให้ชื่อว่า "โรงเรียนสุนันทาลัย" ส่วนมากผู้ที่มาศึกษามักจะเป็นบุตรของเจ้านายและขุนนาง²⁰

พ.ศ.2440 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถได้โปรดให้ตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นเรียกว่า "โรงเรียนเสาวภา" โดยพระองค์ทรงอุปการะในค่าเล่าเรียนต่าง ๆ ด้วย²¹

พ.ศ.2444 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดโรงเรียนหญิงสอนวิชาแก่กลางวันเป็นโรงเรียนของรัฐบาลขึ้นเป็นแห่งแรก ชื่อโรงเรียนแนวรุ่งสตรีวิชา และภายหลังได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายโรงเรียนเสาวภามาสมทบกับโรงเรียนแนวรุ่งสตรีวิทยา แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียน "เสาวภา" มาจนทุกวันนี้²²

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-127.

²⁰กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2435-2507 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 100-101.

²¹ทองเคื่อน ปิศานบุตร, ประวัติการศึกษาไทย (ภาควิชาสารพัดศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 68-70.

²²เรื่องเดียวกัน.

พ.ศ.2446 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ใต้โปรดเกล้าให้จัดตั้งโรงเรียนราชินีขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ โรงเรียนนี้ในระยะแรกตั้งอยู่ที่มณฑลนครราชสีมา และถนนจักรเพชร รมันักเรียนไป-กลับและนักเรียนประจำ แต่ต่อมาขยายมาอยู่ที่ตั้งเดิมของโรงเรียนสุนันทาลัยที่ปากคลองตลาด และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถโปรดให้ทรงจัดตั้งโรงเรียนการช่างขึ้นที่โรงเรียนราชินี โดยจ้างครูชาวญี่ปุ่นมาสอนในด้านการฝีมือ²³

พ.ศ.2439 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถโปรดเกล้าให้จัดตั้งโรงเรียนแพทย์และยคุงครวกรขึ้น²⁴

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่าในรัชสมัยของพระองค์การศึกษาของสตรีได้เจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนมากขึ้น จากการศึกษาที่มีการสร้างโรงเรียนและสอนให้เป็นแบบแผนขึ้น

การศึกษาของสตรีไทยในช่วง พ.ศ.2454 - 2475

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของการส่งเสริมสถานภาพของสตรีโดยเจตนาสตรีในสมัยนี้เริ่มมีโอกาสศึกษาคามแบบตะวันตกมากยิ่งขึ้น ตามลำดับเพราะว่าสิ่งหนึ่งที่พระองค์ทรงกระทำคือพยายามจัดการศึกษาให้แก่สตรีมากขึ้น ประกอบกับในสมัยของพระองค์นั้นผู้นำทางการศึกษาของไทยได้พยายามปรับปรุงและขยายการศึกษาให้ทั้งปริมาณและคุณภาพจากแนวนโยบายทางการศึกษาที่สำคัญในสมัยพระองค์ก็คือ

- 1) นโยบายจัดการศึกษาเพื่ออาชีพของราษฎร
- 2) นโยบายจัดการศึกษาเพื่อชาตินิยม

²³ หนังสือเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดงานฉลองวันพระราชสมภพครบร้อยปีของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ วันที่ 1 มกราคม 2507 (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2506), หน้า 21-40.

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

3) นโยบายจัดการศึกษาเบื้องต้นภาคบังคับแก่ราษฎร

4) นโยบายจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา²⁵

ในการจัดการศึกษามันมีใจคิดให้ทั้งหญิงและชาย และพยายามขยายการศึกษาออกไปยังหัวเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะส่วนการศึกษาของสตรี กล่าวไว้อย่างเด่นชัดในโครงการศึกษา พ.ศ.2456 โดยการจัดการศึกษาให้ทั้งสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา²⁶ และได้แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ประกาศเป็นโครงการศึกษา พ.ศ.2458 ในคํานการจัดการศึกษาของสตรีช่วงนี้ได้พยายามจัดให้สอดคล้องกับโครงการศึกษาของชาติ²⁷ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าโครงการศึกษา พ.ศ.2458 ได้ดำเนินการตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้อย่างสมบูรณ์แบบมาก เพราะได้จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา และได้ยกฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2459 เพื่อให้เป็นสถานที่สอนระดับอุดมศึกษาเช่นเดียวกับต่างประเทศ²⁸ โดยในระยะแรกจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดสอนคณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ ซึ่งทำให้สตรีมีโอกาสขยายการศึกษาได้สูงขึ้นไปด้วย²⁹ แต่โดยการศึกษา พ.ศ.2458 นี้ก็ยังเป็นการการศึกษาที่สตรีบางส่วนมีโอกาสได้รับการศึกษาแก่สตรีทั่วไปยังขาดโอกาสที่จะรับการศึกษากันนั้นในปี พ.ศ.2464 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.

²⁵ มบุญ อารโรจน์, "นโยบายจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468)" (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521), หน้า 51.

²⁶ พจน, เอกสาร 5.6 ศ.1/27 หลักสูตรหลวงกระทรวงธรรมการ.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

²⁸ ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2459-2509 (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบรอบห้าสิบปีของการสถาปนา, 2510), หน้า 35.

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

2464 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2464 โดยสาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาของสตรีคือ "เด็กหญิงที่มีอายุ 7-14 ปี ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและถ้ายังอ่านไม่ไต่ก็ให้เรียนจนกว่าจะอ่านออกเขียนได้ (นอกจากมีสภาพบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ) สำหรับบางห้องที่อาจเพิ่มอายุบังคับขึ้นเป็น 8 ปี หรือ 9 ปี ก็ได้ตามแต่กระทรวงธรรมการเห็นสมควร³⁰ ซึ่งพระราชบัญญัติประถมศึกษาทำให้สตรีมีความเสมอภาคทางการศึกษาเท่าเทียมชาย และมีโอกาสศึกษามากขึ้นกว่าเดิมเอง

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาของสตรีก็ยังคงดำเนินเรื่อยมาไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก เพราะช่วงรัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาในกานเศรษฐกิจและการเมืองอย่างหนัก ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบต่อคานการศึกษาด้วย และมีการ "คุ้ยขาราชการของหมู่กระทรวงประกอบด้วยช่วงนี้เป็นช่วงที่สภาวะทางคานการเมืองไม่มั่นคง และเริ่มมีการตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้นจนเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475³¹

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า การศึกษาของสตรีไทยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ การศึกษาของสตรีไทยแบบไม่มีแบบแผนคือช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก-รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) และการศึกษาของสตรีไทยช่วงมีแบบแผน (คือช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าช่วงระยะเวลาที่การศึกษาของสตรีมีแบบแผน (สมัย พ.ศ.2411-2475) ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองจะเป็นระยะ "หัวเดียวหัวข้องของการศึกษาของสตรีไทยสมัยโบราณกับการศึกษาของสตรีไทยสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีเรื่องราวต่าง ๆ ที่น่าสนใจมาก เพราะฉะนั้นผู้ทำวิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาในเรื่องนี้ช่วงระยะเวลาดังกล่าว

³⁰ หจข., เอกสาร ร.6 ศ.2/9 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464.

³¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทย (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2523), หน้า 84-85.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการศึกษาของสตรีไทย ระหว่าง พ.ศ.2411-2475
2. เพื่อศึกษาถึงสถานภาพและบทบาทของสตรีไทย ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาของสตรีไทย ระหว่าง พ.ศ.2411-2475

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในเรื่องการศึกษาของสตรีไทย ระหว่าง พ.ศ.2411-2475 นี้ใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในค่านการศึกษาของสตรีไทย โดยแบ่งระยะเวลาของการศึกษาเป็น 2 ช่วง คือ

- 1) ช่วง พ.ศ.2411-2453 เป็นระยะที่การศึกษาของไทยเริ่มมีระบบแบบแผนและการศึกษาของสตรีเริ่มมีโรงเรียนสตรีเป็นครั้งแรก
- 2) ช่วง พ.ศ.2454-2475 เป็นช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นช่วงระยะเวลาที่สตรีเริ่มมีบทบาททางการศึกษามากขึ้น โดยเริ่มมีพระราชบัญญัติประถมศึกษาบังคับให้เด็กทั้งชายและหญิงเข้าเรียน ทำให้สตรีมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาของสตรีไทย หมายถึง การศึกษาของสตรีไทยทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และศึกษาค้นคว้าถึงวิชาที่ต่าง ๆ ตลอดจนสภาพสังคมของสตรีแต่ละยุค แต่ละสมัย

ช่วง พ.ศ.2411-2475 หมายถึง ช่วงเวลาที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องการศึกษาของสตรีไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง)

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

1. การศึกษาค้นคว้าเรื่อง การศึกษาของสตรีไทยในช่วง พ.ศ.2411-2475 นี้มุ่งศึกษาค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง ดังนี้

1.1) หลักฐานชั้นต้น ได้แก่

เอกสารรัชกาลที่ 5 6 และ 7

เอกสารของกระทรวงศึกษาธิการ

จดหมายโต้ตอบของบุคคลร่วมสมัย

บันทึกเหตุการณ์ของบุคคลร่วมสมัย

สัมภาษณ์บุคคลทรงคุณวุฒิ

ท่านผู้หญิงแก้ว สิมทวงศ์เสนีย์

ม.ล.เนื่อง นิลรัตน์

ม.ล.ปิ่น มาลากุล

ศาสตราจารย์อินจัน จุฬานนท์

อาจารย์สุชสนาน ทรงทานิช

1.2) หลักฐานชั้นรอง ได้แก่ คำรา เอกสารและงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ

1.3) เอกสารชั้นต้นและชั้นรองที่ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเรื่องต่าง ๆ จาก

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

หอสมุดควชิรญาณวโรรส

ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดคุรุสภา

ศูนย์ข้อมูลสตรี สภาสตรีแห่งชาติ

ห้องสมุดกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
หอเอกสารแห่งประเทศไทย

2. รวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการค้นคว้าวิเคราะห์และตีความ
3. เรียบเรียงและนำเสนอเป็นแบบพรรณาคความ โคมแยกเป็นบท ๆ ดังนี้
 - บทที่ 1 บทนำ
 - บทที่ 2 การศึกษาของสตรีสมัยสุโขทัย-รัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1800-2411)
 - บทที่ 3 การศึกษาของสตรีสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453)
 - บทที่ 4 การศึกษาของสตรีช่วง พ.ศ. 2454-2475
 - บทที่ 5 สรุป

ประโยชน์ที่ได้จากการค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงสถานภาพ บทบาทของสตรีในแต่ละช่วงสมัย (พ.ศ. 2411-2475)
2. ทำให้ทราบถึงการจัดการศึกษาของสตรี แนวความคิดในการจัดการศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา
3. ทำให้ทราบถึงการจัดการศึกษาของสตรีในอดีต อันจะเป็นผลที่ก่อการที่จะวิเคราะห์การศึกษาของสตรีในปัจจุบันและอนาคต

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถ

- หจช - หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
กต - เอกสารเขียนเล่มกระทรวงท่างประเทศ
ค - เอกสารของกระทรวงคลังมหาสมบัติ
ท - เอกสารของกระทรวงท่างประเทศ
ก - เอกสารของกระทรวงกลาโหม
น - เอกสารของกระทรวงนครบาล

